

Извештај о истраживању
Издање научне грађе

Сегменти некадашњег свадбеног обреда у казивањима Срба с Пештерске висоравни

Ана Петровић

У прилогу се доносе одабрана казивања саговорника, забележена током теренских истраживања у селима на Пештерској висоравни у југозападној Србији. Снимања су обављана сукцесивно у периоду од 2008. до 2020. Забележена је традиционална вокална пракса у селима која и даље насељавају Срби. Резултати истраживања до 2012. године презентовани су у оквиру мастер рада ауторке, а највећи део грађе снимљене од 2012. до 2020. део је докторског истраживања. Током разговора са саговорницима о приликама у којим се најрадије певало, свадба се испоставила као посебно важна. Саговорници, посебно старији, најживље су се сећали појединих свадбених обичаја и песама с њима у вези. Сегменти интервјуа који се доносе у прилогу одабрани су, поред осталог, и зато да би се приказали текстови неких песама за које не постоје снимљене тј. отпеване верзије. Саопштавањем текстова песама у контексту у коме су наведене у теренском истраживању обезбеђује се бољи увид у везу између песме и ритуала, функцију одређене песме у конкретној прилици у којој је извођена, као и у њене поетске карактеристике.

Кључне речи: свадба, свадбени обичаји, Пештер, јенђе (јенђибуле), певање.

Током вишегодишњих теренских истраживања, интервјуисања саговорника и бележења музичке традиције Срба с Пештера, разговори о свадби и свадбеним обичајима су заузимали посебно место. Како је свадба један од најважнијих ритуала у животу човека, за ову свечаност везивале су се бројне обредне радње и песме које су их пратиле. У време када сам отпочела теренска истраживања, свадбени обичаји били су већ у великој мери редуковани, па су се песама сећали пре свега старији казивачи. Може се рећи да свадба код Срба с Пештера, у оном виду у коме су је, према сећањима, казивачи описивали, не постоји већ од краја 20. века и није део садашње друштвене праксе. Саговорници су обично успевали само да изрецитују текст песме (или прву строфу), описујући

неки специфичан тренутак у току обреда (обраћање старом свату, свекрви, певање током свадбеног ручка и веселја). На наредним страницама приложени су транскрипти одломака интервјуа који илуструју поједине сегменте свадбеног обреда и с њима повезане песме, онако како су их саговорници упамтили. Ови делови су изабрани како би се представили и текстови песама које нису отпеване, јер су песме имале важну функцију унутар свадбеног обреда. Песме, између осталог, показују да се симетрични осмерачки стих, а посебно дистих, користи као кључна поетска (текстуална) основа за изградњу мелопоетских целина и обликовање традиционалног вокалног дијалекта пештерских Срба. У завршном делу прилога коментарисани су поједини примери и изнете су одређене претпоставке у вези с музичким карактеристикама ових песама, а на основу детаљних увида у музичке особености вокалне праксе овог краја.

Село Градац, 10. 11. 2008.

В.К.: Код нас се на свадбама певала песма *Текла вода на валове*.

М.Ј.: Да, да, ал' она је у књиге ушла.

В.К.: То је стара песма

М.З.: Добро, добро, сада ћемо да снимимо.

В.К.: То је стара песма *Текла вода на валове*

(...)

В.К.: Јенђе, звале су се оне које су ишле у сватове, кад су доводили девојку за момком се звале јенђе или јенђуше доле, како се каже. И оне тада певале песме. Да их дарује стари сват. Кад оне тамо певају:

Стари свате, дико наша,
даруј нама песме наше.
Дукату се не надамо,
динару се поклањамо.
Динар пара – доста дара!

Село Суви До, 22. 7. 2016.

Д.П.: На тим, рецимо... на свадбама имали су тачно песме, кола...
буквално ритуално.

А.П.: Е, то.

Д.П.: Кад се доводи невеста, кад...

А.П.: Се узима муштулук?

Д.П.: Јесте. Јесте, јесте све. Па има тамо, пустићу ти после, моја покојна баба кад је причала, па има овај, кад долазе сватови па се ту... аминање такозвано. Кад они сви узимају ту муштулук, као, и сви понављају: *амин, амин* и тако даље.

Село Бољаре, 23. 7. 2016.

Б.К.: Чауш, то је човек који је, овај, водио рачуна о сватовима; кад ће да се приђе, да се пође, да узму невесту, е, то све углавном, и кад ће да се руча, да... тамо кад су дошли сватови. А наравно да су, прво кад долазе сватови...

А.П.: Аха.

Б.К.: Прво иду оне муштулугџије. По тројица, чини ми се, сад ћу слагати. Да л' тројица, колико, и онда коње терају што брже могу – ко први дође, он носи тај глас да су стигли... не знам да ће невесту узети.

Ц.Ж.: Стигла млада.

Б.К.: Е! Млада. Чекај, ја то... то је моје, кад су мене, тобоже, правили свадбу. Ми нисмо хтели, децо, али мама покојна, свекрва моја, правила старијем сину, оће и М. И тачка! И мораш. И мој брат М. хтео да узмемо џипа и да дођемо са џипом. Не – на коња! А ја сам, иначе нисам смела да јашем коња. Иако сам из Сувог Дола. Али мој (смех), моја свекрва и ђевери, то (набраја имена), ето, све то Бог душу да им опрости, нема друге него на коње!

А.П.: И Ви млада – и на коња!

Б.К.: А ја... па, нема! Ја оћу М. да узмем, ја сад... нема ми избора више, да л' ћу да идем ил' ћу на коња!

(...)

Ц.Ж.: Накоњче.

Б.К.: Док се још не скинем са коња и трипут да га окренем. А оно тешко, бре! Ја немам снаге. (...) Углавном, пољубим га па, чини ми се да се окреће удесно. Пољубим га па опет, пољубим га, па опет и тако. И после ме свекрва и та јетрва одведоше у, око огњишта. Онда ме уведоше у собу да дворим...

Ц.Ж.: Двореле су тада младе.

Б.К.: ... Сватове. Ту ти стоји, покупи се пуна кућа. Ту ти С. покојни свира, не знам ко удара у гоч. А ја, децо – лепо се збунила! (...) Наравно, после, увече се спавало, али не са мужем, са момком! (...) Код нас су рекли, не знам да л' је са завом него са ђевером и јетрвом. У Суви До било тако. Ђевер и најмлађа која је дошла у родство да спава са младом, са невестом. (...) Е, певали су неку песму: *Види, види, лепе Кате...* Не знам:

Кресни оком, гарава девојко, види, види, лепе Кате, каже, пево је стрико и не знам који још. То су, каже, они певали и све гледали у тебе!

Ц.Ж.: Јесте, јесте, то је певао и мој покојни стриц.

Б.К.: Е не знам ја ту песму, стварно не знам

Ц.Ж.: Ја се сећам те песме

Село Бољаре, 23. 7. 2016.

М.К.: Девојка кад се удаје, већином, раније... већином су се просиле. На просидбу момак ишо није!

А.П.: Него стриц, отац?

М.К.: Е! И већином су се крале. Ја сам ову украо. И онда једна група оде да краде девојку, а овамо се чека да се прославља! (...) Кренеш ти одавде, имаш, доле преко Бијелог Поља. Пет сати коњског, са коњима. Па док смо отишли, па док смо дошли, па... То већином су девојке бежале тад, и ова је моја побегла! И то да вам испричам, са игранке из њеног села. На игранку реко: Оћеш вечерас да поћеш за мене? Нећу, каже. Додуше, у праву је била она. Знаш како је, неспремна. Е, ако нећеш, реко, довиђења за сва времена! И излазимо из дола, мој отац иде, он је близу њи оставио мотор, а ја на друго место. И она пева:

Ој, Драгане, како ћемо,
да се млади растајемо?

И то ме, реко, брига! Па ти ниси, каже, Драган, ти си М.! (смех). И он за њом, за њом. Станде, каже. Је л' ти волиш мога сина? И он јој дадне, не знам колико је било, педесет динара, колико је било – не знам. И договоре се, увече се вратимо да је украдемо – није шћела!

Село Бољаре, 28. 8. 2020.

А.П.: А је л' имала нека да се специјално за неку прилику певала, да је била за свадбу баш, да су је певале јенђе?

Б.К.: Имала, него шта! Певали, јесте, певали оно... У Суви...

Сувом Долу шта припада,
ништа ми се не допада!
Ништа ми се не допада,
осим Бељак, вода ладна.

Осим Бељак, вода ладна – Бељак, то је извор испод моје куће, и лијепа нека... цура Рада, рецимо:
и лијепа цура Рада.

* * *

У цитираном примеру примећује се појава такозваног *ланаца*. Ланац је посебан начин кумулативног излагања текста у традиционалним песмама који је описала Сања Радиновић (1989: 355–364). Он се испољава тако што се део текста с краја претходне строфе понови као почетак наредне. Могу се разликовати потпуни и непотпуни ланац. У овом примеру евидентна је појава потпуног ланца, када се читав други стих једне строфе понови као први у следећој строфи. Важно је напоменути да појава ланца није типична за вокалну традицију Срба с Пештера, као ни, уопштено, „рад с текстом“¹, па је и због тога овај пример посебно драгоцен.

* * *

А.П.: А је л' бисте знали мало да ми то...?
Б.К.: И оно, па... И оно се нешто певало:

Свекрво, чече чечи,
шта си очи избечила,
шта си косу начечила?

То су, кад дође невеста, певали свекрви сватови. У ствари, јенђе су то више певале. Али не могу да се сетим мелодије тога... То углавном, све су на исту мелодију певали.

А.П.: Аха, на исти глас?
Б.К.: Да, на... иста мелодија углавном била.

* * *

¹ Синтагма „рад с текстом“ у етномузикологији подразумева све поступке којима се, приликом певања, текст песме продужава и/или скраћује различитим поступцима: понављањем делова стиха, одређених речи и/или слогова, „гутањем“ слогова, инверзијом стихова и/или делова стиха, в.: Големовић 1997: 237–246; Радиновић 2011: 226–231. Овакви поступци су ретки у вокалној традицији Срба с Пештера (в. Живчић 2012).

Песму са сличним текстом забележио је етномузиколог Петар Вукосављевић осамдесетих година 20. века (Вукосављевић, Васић, Бјеладиновић 1984: 79). Реч је о примеру број 81. *Ој, свекрво, чечерглава*, за који постоји и нотни запис. Целокупан текст Вукосављевићевог примера гласи:

Ој, свекрво, чечерглава,
дигла чечер до тавана!
Гребеном се ишчешљала,
а лојом се намазала.

На основу анализе тог нотног примера, у погледу музичке компоненте евидентно је да је реч о једном од интонационих модела (мелопоетских парадигми)² типичних за певање пештерских Срба, који се заснива на поступном мелодијском кретању и монотематској музичкој основи. Амбитус од хипофиналиса (*f*) до тона *ceses* према Вукосављевићевом начину транскрибовања одговара, звучно, уобичајеном тонском низу од *f – g – as(a) – (heses) – b*. Даље, могуће је претпоставити, на основу Вукосављевићеве транскрипције, да се ради о певању групе певача (певачица) у концепцији *solo – tutti*, те да је транскрибовани пример хетерофоне фактуре у погледу сазвучне компоненте са типичним секундним размимоилажењима између финалиса и хипофиналиса.

Увид у ранија истраживања на подручју Пештерске висоравни, властито вишегодишње теренско искуство и имплицитна саопштења казивача да су „главном све на исту мелодију певали“, иду у прилог претпоставци да су музичке карактеристике песама чији су текстови дати у овом прилогу биле веома сличне одликама песама које припадају мелопоетској инваријанти. Она је у ранијим истраживањима издвојена као *интонациони модел 1* (Живчић 2012: 15–20). Римовани осмерачки дистих који чини поетску основу песама такође представља парадигматску одлику вокалне традиције овог краја, а препознаје се и у теорији књижевности као један од *фолклорних клишеа* који обједињује стихове у целине заједничке интонационе структуре (Петковић 1990: 212).

Памћење клишеираних структура, које срећемо и у народним песмама, показује се и у причањима пештерских Срба о некадашњим свадбеним весељима. Одломци казивања с терена представљени у овом тексту потврђују постојање таквих структура и њихову функционалност у садашњем тренутку.

² О издвајању и дефинисању мелопоетских парадигми у вокалној традицији Срба с Пештера в.: Живчић 2012 и 2013.

Сл. 1. Душан Поповић, село Суви До, јули 2016.

Сл. 2. Миле Куч, село Бољаре, јули 2016.

Сл. 3. Вукосав Попадић и ауторка, село Буђево, јули 2016.

Библиографија

- Вукосављевић, П. Д., Васић, О. и Бјеладиновић Ј. (1984). *Народне мелодије, игре и ношње Пештерско-сјеничке висоравни*, Београд: Радио Београд.
- Големовић, Д. (1997). Рад са текстом у песми: развој или деградација народног певања? Ред. Д. Девић и др. *Симпозијум Мокрањчеви дани 1994–1996. Зборник радова*. Неготин: Мокрањчеви дани, 237–246.
- Живчић, А. (2012). *Интонациона обележја песама Срба на Пештерско-сјеничкој висоравни – прилог проучавању вокалних дијалеката југозападне Србије* (необјављени мастер рад). Универзитет уметности у Београду, Факултет музичке уметности.
- Живчић, А. (2013). Степен трансформације интонационих обележја вокалне традиције Срба на Пештерско-сјеничкој висоравни. *Мокрањац, часопис за културу* 15, 83–91.
- Петковић, Н. (1990). *Огледи из српске поетике*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Радиновић, С. (1989). Ланац – нарочити вид кумулативног излагања текста у српским народним песмама и његов значај у музичко-формалној изградњи. *Зборник радова XXXVI конгреса Савеза Удружења фолклориста Југославије*. Сокобања, 25–29. IX 1989. Ур. Д. Антонијевић. Београд: Удружење фолклориста Србије, 1989, 355–364.
- Радиновић, С. (2011). *Облик и реч: закономерности мелопоеетског обликовања српских народних песама као основа за методологију формалне анализе*. Београд: Факултет музичке уметности

Извори илустрација

Архива аутора.

Segments of the Old Wedding Ceremony in Reports of the Serbs from Pešter Plateau

Ana Petrović

Summary

This paper presents selected reports of interlocutors recorded during field research in villages on Pešter Plateau in southwestern Serbia. Recordings were acquired in succession during the period from 2008 to 2020. Traditional vocal practice of the villages still populated by Serbs has been documented. Results of the research completed till 2012 are presented in MA thesis of the author, while most of the material recorded from 2012 to 2020 pertains to the author's doctoral research. During the conversations with interlocutors about situations that favoured singing, wedding ceremony appeared to be of the utmost importance. Interlocutors, especially elder ones, vividly remembered certain wedding customs and pertaining songs. Segments of the interviews that are presented in the paper are distinctively selected to showcase, among other features, the lyrics of songs that have no recorded i.e. sung versions. Announcing the lyrics in the context of field research provides better insight into the connection between song and ritual, into the function of a given song in specific performative situation, as well as into its the poetic components.

Keywords: wedding, wedding customs, Pešter (southwestern Serbia), *jende* (*jendibule*) (bridesmaids), singing.

мр Ана Петровић
Факултет музичке уметности,
Универзитет уметности у Београду
Е-пошта: anazivcic87@gmail.com

Примљено: 5. 10. 2022.
Прихваћено: 15. 12. 2022.